

BALFOUR

V GYÖRGY angol király Balfour lord halálakor a lord fivérének küldött részvétlélírárában úgy emlékezett meg az elhúnyt nagy brit államférfiról, mint Viktória királynő utolsó miniszteréről. Balfour lord élete valóban nagy történelmi távolságokat hidalt át. Keresztapja Wellington herceg volt, a Waterlooi győztes és életének végén megérte azt, hogy Nagy-Británria hadászati szempontból megszűnt szigetországnak lenni a légiflották korában; 1848-ban született, a középosztály forradalmainak esztendejében és még látta a milliófejú demokráciának diadalrajutását, a polgári jogok olyan kiterjesztésével, amely Nagy-Británria negyvenöt millió lakosából közel huszonnyolc milliónak adott szavazati jogot.

Balfour lord azért mégsem volt egy letűnt korszaknak magára maradt képviselője és ha Snowdennek a másik táborból jött búcsúztató szavaiban, amelyekkel Balfourban egy letűnt nemzedék utolsó nagy államférfiét búcsúztatta el, volt is kétségtelen igazság, az „életet végig élt“ nagy angol konzervatív államférfi alakjában éppen az a legvonzóbb, a figyelmet leginkább felkeltő vonás, hogy konzervativizmusa nagy-szerűen tudott alkalmazkodni a valóságos politikai ható erőknek ahhoz a változatos skálájához, amit az utolsó két nemzedék, az utolsó ötven esztendő jelentett Európa, közelebbről Anglia politikai életének eseményeiben a berlini kongresszustól kezdve, ahol Balfour, nagybátyja, Salisbury lord oldalán politikai pályafutását elkezdte, egészen a Baldwin kormánynak a multévi választáson először kipróbált és a fenntartás nélküli demokrácia szellemében megvalósított választójogi reformjáiig.

Balfour politikai pályafutása, valamivel későbbi időponttól, az 1886 évtől számítva, amikor a konzervatív párt a kiöregedett és kifáradt „nagy öreg ember,“ Gladstone mellett élan-ját vesztett whig-ektől átvette húsz esztendeig tartó hegemoniáját, a leghívebb keresztmetszetét adja annak a modern angol konzervativizmusnak, amely egészen saját-szerű demokratikus fejlődésében ma is a legértékesebb és legjelentékenyebb tényező az egész világpolitikában, ha talán a körülmények alakulása a napi angol politikában látszólag ellene is mond ennek az állításnak.

André Maurois, a „Byron életének népszerű írója, aligha tudna romantikus életrajzot írni Balfour lordról a híres Disraéli életrajz mintájára. A demokratikus fejlődés prózai volta, úgy látszik, valahogyan kiölte a romantikus elemet a politikából és a politikai vezérekből egyaránt, mert mégis csak azt kell gondolni, hogy a politikai élet fejlődésének ez a megváltozott iránya és nem a véletlen szeszélye

az oka annak, hogy Disraeli és Gladstone romantikus alakját a háborút közvetlen megelőző nemzedék életében Balfour és Asquith, a háborút követő években pedig Baldwin és MacDonald minden ízükben prózai alakja és egyénisége váltotta fel; vagy ha a romantika nem is hiányzik egészen, az is erősen plebejusz ízü, mint Loyd George-nak, a jókedélyű angol politikai humor „Dávid“-jának népszerűsége vagy az a népszerűség, amivel a politikai pályafutása nem egy vonásában Clodiusra, Cicero kortársára emlékeztető Winston Churchill dicsekedhetik.

SALISBURY lord 1886-i kormányában Balfour rövid ideig Skócia államtitkára volt, de már a következő év tavaszán, 1887 márciusában, megtörtént politikai pályafutásának első nagyjelentőségű eseménye, amikor Írország államtitkárává nevezték ki. Az ír autonómia, a nem-sokára világszerte ismert, és a háború előtti évtizedekben a világpolitika szenzációi közt olyan sok szerepet játszó Home Rule, ekkor már komoly és a parlament egész munkaképességét igénybevevő harcokat idézett elő, sőt Gladstone erejét is elsősorban ez örölte fel. Balfour kinevezését sokáig emlékezetessé vált parlamenti vihar fogadta; szibaritának, Bpikurosz korcs követőjének nevezte a feldühödött whig ellenzék és az ír nemzeti párt. A legnagyobb baj az volt, hogy maga a konzervatív párt is kételkedéssel vette tudomásul, hogy a miniszterelnök választása az egyik legkényesebb miniszteriális hely betöltésénél Balfourra esett. Mert bár Balfour ekkor már közel negyven éves volt, teljesen új ember volt a politikában és az a tíz év, amit két parlamentben, mindkétszer meglehetősen „könnyű“ kerületekben megválasztva, töltött élj mindent ígért csak azt nem, hogy ez a hallgatni szerető, filozófus hajlandóságú arisztokrata másik tíz esztendő múlva a konzervatív párt vezére lesz.

öt évig viselte Balfour Írország államtitkárságának nehéz tisztességét és ez alatt az öt év alatt a parlament legelismertebb és legfélelmeesebb debater-évé fejlődött ki, ennek a szónak az angol politika világában használatos legjobb jelentésében. Parlamenti szereplésében ekkor mutatkozott meg először jellemének az a vonása, amit később is mindig megőrzött, az entuziazmus és az entuziaszták, a gyorsan támadt és gyorsan lehűlő lelkesedés ellen érzett gyűlölete, vagy helyesebb szót használva, megvetése, amelyről bizalmas barátaihoz írt leveleiben nem egyszer a Plátó elgondolása szerinti filozófus-államférfi szellemében vetett papírra rövid, szenvedélytelen, de annál élesebben vágni tudó mondatokba foglalt gondolatokat. „Milyen nagy baj az — írja egyik ilyen levelében —, hogy bár a világot annyiszor mozgatja az entuziazmus, olyan kevés entuziasztát lehet találni, akiben megbízhatik az ember, hogy az igazat mondja.“

Balfour ez alatt az öt év alatt kérelmelhetetlen harcot vívott a parlamentben a Home Rule ellen nemcsak az ír nacionalistákkal, hanem a liberális ellenzékkel szemben is. Erre az időre esik az angol politikai élet egyik legizgalmasabb botránypere, az ír nacionalisták vezérének, Pamellnek az O'Shea-féle válópörben való szereplésével, amely a botrányok sora után a híres politikus bukásához vezetett. Balfour helyzetét ezek az események megkönnyítették, de azért igen nagy

részben az ő személyes érdemének lehet tekinteni azt, hogy a Home Rule Gladstone utolsó esztendeinek „veszély zóná“-jából kikerült és alkotmányos elintézésre váró politikai kérdéssé lett, amely hosszú időre, valójában egészen 1914-ig, nem fenyegetett többé a polgárháború veszedelmével.

A konzervatív párt húsz esztendő uralma 1892-ben három évre megszakadt, bár a konzervatívok olyan erős kisebbséggel szorultak ellenzékbe, hogy a bizonytalan és csak az elégedetlenkedő ír nacionalisták megbízhatatlan támogatásával megszerzett többségre támaszkodó liberálisok új kezdeményezésbe fogni alig mertek és 1895-ben a konzervatívok újból kormányra kerülve, rövid megszakítás után félbehagyott terveik megvalósítását tovább folytathatták. Salisbury lord lett ekkor újból a miniszterelnök. A miniszterelnök az alsóház vezetését Balfourra bízta, aki ekkor a „kincstár első lordja“-ként foglalt helyet a kormányban. Ez a kinevezés a konzervatív párt vereségét is jelölte a mindjobban öregedő miniszterelnök mellett. A párt most már nem fogadta olyan hűvös tartózkodással, mint tíz évvel előbb, a miniszterelnök öccsének ezt az újabb emelkedését, ami most már kétségtelenül azt jelentette, hogy az utolsó nagy tory államférfi, Salisbury lord utódjának Balfourt szemelte ki.

Csak egy ember volt, aki sehogyan sem tudott kibékülni Balfour emelkedésével, Randolph Churchill lord, Winston Churchill atyja, a múlt századvégi angol konzervativizmus nagy heretikusa, aki, amikor nem sok idővel halála előtt értesült arról, hogy Balfour lett a konzervatív párt új vezére, ebben a tényben a „tory demokrácia“ végének közeledését látta. A következő tíz esztendő Randolph lordnak ezt a sejtését körülbelül igazolta is, mert hiszen végeredményben Balfour vezérsége és később miniszterelnöksége alatt jutott el a konzervatív párt ahhoz az 1906-i nagy vereségéhez, amit nemcsak a háború előtti években, de a mai napig sem tudott teljesen kiheverni.

BALFOUR hosszú politikai pályájának „tragikai vétség“-eit ez alatt az idő alatt követte el, bármennyire volt is ekkor, látszat szerint, hatalmas tetőpontján. A személyek és az események egymástól elválatlan összefüggése ez alkalommal is bebizonyosodott, mert ez a századvégi és a kilencszázás évek elejére eső tíz esztendő az átalakulásoknak veszedelmes tíz esztendeje volt, amely súlyos próbatételeket jelentett nemcsak Balfour személyes politikai pályafutására, hanem az egész angol konzervatív pártra és konzervatív politikára is. Észak-amerikai nagy demokratikus köztársaságáról nem is szólva, Európa népei, élükön kétségtelenül Angliával, ekkor kezdték meg komoly gyakorlati tényezőkké változtatni át a demokratikus fejlődésnek azokat az ígéreteit, amelyekben olyan gazdag volt Anglia politikai élete Viktória királynő uralkodásának utolsó évtizedeiben.

Ha ennek a gyakorlati megvalósítások terére lépett demokráciának legfőbb célja valóban csak az volt, amit egy szellemes angol publicista olyan „politikai recept könyv“-nek nevezett, amiből azt kellett megtanulni, hogy alacsony munkabérekből hogyan lehet magas munkabéreket teremteni és iszákos munkás tömegekből hogyan lehet pro-

hibicionista, alkoholhoz nem nyúló munkásságot nevelni, akkor ezt a demokráciát Balfour, filozófus természetének makacsságával, hajthatatlanul nem tudta és nem akarta megérteni. Most Balfour halálakor egyik elparentálójá, akinek a konzervativizmus gondolatvilágához nem sok köze van, többek között azt írta, hogy Balfour egyéni színekben szegény konzervativizmusa lényegileg tovább él Baldwinnak, ha lehet, még szürkébb egyéniségében és színekben még szegényebb konzervativizmusában. Ez a malidétól nem egészen mentes kritika alighanem megfeledezett arról, hogy a konzervativizmusnak ez a további szürkülése éppen azért fokozódott tovább, mert a háború utáni angol konzervativizmus számára nem politikai herezis tovább Randolph Churchill „tory demokráciába, hanem ugyancsak megvan benne az a „szociális érzék“, ami nélkül modem és egy nemzet életében számítani akaró politikai irányt és politikai vezért a huszadik század második negyedében elképzelni sem lehet.

Ez a szociális érzék hiányzott Balfourból, de hiányzott abból a konzervatív politikából és pártból is, amit 1895-ben elnyert vezérségétől kezdve ő vezetett az 1906. év súlyos választási kudarcáig. A hódító, terjeszkedő és a világ legkülönbözőbb tájain végtelen ügyességgel, szívós kitartással és egy uralkodni tudó faj beléjük született biztonságával berendezkedni tudó brit imperiálizmus virágzásának utolsó esztendei voltak ezek az évek. A hódítók berendezkedése ekkor talán még szédületesebb tempóban folyt, mint azelőtt, de már többé nem azzal a biztonsággal, ahogyan Gladstone és Disraeli, ezt megelőzőleg pedig a nagy Pitt és a többi „birodalomépítők“ festették pirosra a világ térképének mind több és több foltját, ami mind egy-egy újabb gyarmatot vagy domíniumot jelentett.

Az ír nacionalisták kitartó küzdelme, amit nemzeti fanatizmusuk mellett az ír parasztság szörnyű szociális helyzete táplált, volt az első jel, amely mutatta, hogy nagy változások vannak készülöben. De ezt a változást még világosabban jelezte a konzervatív pártnak az a belső meghasonlása, amit Joseph Chamberlain a védővámok kérdése körül idézett elő. Ez volt közvetlen előidézője a szabad kereskedelem rendszerét sürgető liberális párt előretörésének, ami 1906-i győzelmükhöz vezetett. Balfourt, mint miniszterelnököt elkedvetlenítette a vámrendszer kérdésének a gazdasági élet köréből a politika terére való átvitele. Változásoktól irtózó természete makacssá tette, pedig az események Joseph Chamberlainnek adtak igazat, mert a vámrendszer megváltoztatásának kérdésében már mind benne voltak a húsz évvel későbbi angol politika nagy problémái, a szénkérdés, a munkanélküliség, az iparvédelem és a munkásbiztosítás nagy gazdasági és szociális politikai feladatai. Hogy pedig ezek mennyivel fontosabbak Anglia mai politikájában, mint a brit imperializmus külpolitikai vonatkozású kérdései, azt semmi világosabban nem igazolja, mint a londoni flottaeszerelési konferencia tárgyalásai. Anglia ezen a konferencián nem az óceánok feletti világhatalmára féltékenykedett, hanem szabadulni akart azoktól a súlyos anyagi terhektől, amelyeket mostani nagy flottájának fenntartása és különösen újabb, sokmillió fontot felémesztő csatahajók építése jelentene.

Mentségére szolgálhat Balfoumak, hogy idejét és figyelmét az entente cordiale-nak megteremtése és a „birodalom védelmi bizottságának“ megszervezése kötötte le, mert hiszen ez mind a kettő életszükségletet jelentett Angliára nézve a háború alatt. Ez azonban nem változtat semmit azon a tényen, hogy Anglia belső politikájának irányítását a konzervatív párt Balfour vezerségének ideje alatt veszítette el és ha a fejlődésnek ezt a fordulatát nagyobb erők is idézték elő, minthogy azokkal egyetlen ember képes lett volna szembeszállni, Balfour nem is igyekezett a megváltozott körülményekkel számolni és így egész életének és politikai pályájának soha jóvá nem tehető nagy, személyes kudarca volt a konzervatív párt végzetes bukása az 1906-i választásokon. Az 1910. év két választásán a konzervatív párt elvesztett mandátumainak egy részét visszaszerezte, de az akkor még alig félszázat számoló munkáspárt és az ír nemzeti párt támogatásával továbbra is Asquith liberális kormánya maradt hatalmon. Balfourt a lordok házának reformja körül támadt alkotmányjogi parlamenti vitákban újabb kudarcok érték. Ezek a kudarcok végképpen elkedvetlenítették, úgyhogy a következő évben, 1911 novemberében a konzervatív párt vezerségéről lemondott és helyét Bonar Lawnak engedte át, aki Lloyd George koalíciójának 1922 októberében való bukása után az első konzervatív párti miniszterelnök lett, Balfoumak bukása óta.

A HÁBORÚ kitörésének esztendejében Balfour hatvanhat esztendő volt, ami azonban korántsem jelentett pihenésrevágyó öregkort a néhány év óta kényszerű visszavonultságban élő, de teljes munkacerejében levő államférfiúra. A nemzeti erők összefogását nála senki jobban át nem érezte és természeténél fogva a koalícióra hajlandó politikai felfogása gyorsan megtalálta az utat az új érvényesülés felé. Annyira, hogy az a hat esztendő, amit 1915 májusában az admirális első lordjává való kinevezésétől kezdve a legfontosabb államügyek intézésével 1921 őszéig eltöltött, amikor a washingtoni flottaszervezési konferencián a brit delegáció vezetője volt, a legmaradandóbb értéket jelenti, hosszú, majdnem félszázadot betöltő politikai szereplésében. Az admirális éléről Lloyd George háborús kormányában a külügyminisztériumba került és mint külügyi államtitkár utazott Amerikába 1917 áprilisában egy nagyobb brit misszió élén, amelynek célja az volt, hogy az Egyesült Államokat az angol szempontból különösen égetően szükséges beavatkozásra rábírja. Amerikai útjának sikere életének legértékesebb teljesítménye volt, amire érhetően mindig igen büszke volt. Csak azokat a bókákat fogadta némi zavarral, amelyekkel az amerikai sajtóban mint „igaz demokratáit halmozták el. A béketárgyalásokon Lloyd George határos, de nem valami eredményes működése mellett mint másik plenipotenciárius, ő képviselte a brit álláspont higgadságát és megfontoltságát, bár elérni a párisi napok lázas zavarában nem sokat tudott. A hetven éves, ősz, angol államférfi szikár, hajlott alakja mint helyét nem találó idegen imbolygott Versailles és a többi Páris környéki kastély aranydíszes tárgyalótermeiben.

Versaillesből hazatérve, a külügyi hivatal vezetését Curzonnak

adta át, kit soha nem szívelhetett. Valószínűleg ez a különösebb okonélküli, de annál mélyrehatóbb ellenszenv lehetett az oka annak, hogy 1923-ban, Bonar Law halálakor, amint az később, csak Curzon halála után vált ismeretessé, az elhunyt miniszterelnök utódjának kinevezésekor a király választása éppen Balfour tanácsára esett Baldwinra Curzon lord helyett, akit ez a háttérbeszorítása a szó valódi értelmében halálosan megsebzett. A sors különös szeszélye volt, hogy Balfour, ekkor már Balfour lord — a grófi címet egy évvel Washingtonba való hazatérése után kapta a flottakonferencián végzett szolgálataiért — a királynak azért tanácsolta Baldwin kinevezését, mert a viszonyok, az ő felfogása szerint, semmiképpen sem voltak alkalmasak arra, hogy Angliának peer miniszterelnöke legyen akkor, midőn a politikai élet teljes súlyát az alsóház hordozza.

A Lloyd George-féle koalíciónak a Carlton Club nevezetes október 19-i ülésén történt szétrobbantása után, 1922-ben, Balfour Bonar Law kormányában nem vállalt tisztséget, de Baldwin második kormányában a titkos tanács elnöke — Lord President of the Council — volt 1925-től kezdve és bár ez a magas közjogi méltóság valójában az angol politikai élet legkitüntetőbb színekurája, Balfour tevékeny részt vett a Baldwin-kormány munkájában egészen a kormány múlt év tavaszán történt lemondásáig, amikor 81 esztendő volt.

GALSWORTHY nevezi az angol gentleman-t a világ legzártabb mechanizmusának. Ehhez a típushoz tartozott Balfour lord is és igen felszínesen ismeri az angol népet az, aki azt állítja, hogy ez a típus kiveszőfélben van. A munkáskormány doktrinár-szocializmusa, különösen úgy ahogy azt a független munkáspárt fanatikusai, Maxton és Wheatly — egyébként egyik sem igazi angol, az egyik skót, a másik írkelta — hirdetik, merev politikai dogmaival sehogy sem tud alkalmazkodni az igazi angol vérmérséklethez, amely nem tud sem fanatizmussal, sem entuziaszta lelkesedéssel ragaszkodni hideg és elvont politikai tan-
tétélekhez. Nem a megalkuvás gyávasága ez, hanem a valóságos helyzethez alkalmazkodni és azzal számolni tudó józanság gyakorlatias szelleme, amiből a politika terén még most is az a konzervativizmus képviseli az angol nemzet igazi erejét, amely Balfour lordot is kitermelte magából. Ez az iriylésreméltó, de Angliából még az angolul beszélő Egyesült Államokba sem igái exportálható konzervativizmus építette fel a brit birodalmat, ez mentette meg Angliát a háború alatt, amikor a liberális párt dogmatizmusa már majdnem végzetes hibákat követett el és ki tudja, a háború utáni Anglia súlyos szociális bajait is nem ez a konzervativizmus fogja-e majd rendbehozni inkább, mint a politika gyakorlati feladatainak megoldásában egyik baklövést a másik után elkövető munkáskormány és munkáspárt?

Balfour élete és hosszú politikai pályája ennek a sui generis angol konzervativizmusnak jegyében múlt el és ez teszi az ő alakját, külső sikereitől vagy kudarcaitól eltekintve, érdekessé mindenki számára, aki ezt a konzervativizmust közelebről akarja megismerni.